

प्रतिबिंब

डॉ. मनोज भाटवडेकर

अनिकेतच्या घरातील समस्येचं प्रतिबिंब उमटत होतं त्याच्या मनावर आणि ते व्यक्त होत होतं त्याच्या वर्तनातून !

“तुम्ही ‘घरोघरी’ पाहिलंय का डॉक्टर?” अनिकेतच्या आईने विचारलेल्या प्रश्नाचा अर्थबोध व्हायला काही क्षण जावे लागले. ‘हं, म्हणजे तुम्ही नाटकाविषयी म्हणताय? नाही पाहिलं आणि खरं सांगायचं तर. खऱ्या आयुष्यातल्या घरोघरीच्या इतक्या जिवंत आणि ज्वलंत समस्या आम्ही रोज बघत असतो की त्यापुढे कुठलंही नाटक थिटं पडावं. ते ठीक आहे पण या नाटकाचं काय म्हणत होतात तुम्ही?’

“नाही. माझी आई मला असं म्हणते, की ते नाटक तू एकदा बघ. त्या नाटकातल्यासारखी माझी-म्हणजे अनिकेतची समस्या पुढे होईल असं तिचं म्हणणं आहे. म्हणून मी तुम्हाला विचारलं एवढंच. तुम्ही बघितलं असतं नाटक तर नक्कीच सांगितलं असतं, खरंच तसं आहे का ते. मी अक्षरशः टेकीला आलेय. कधीतरी मला असं वाटतं की मी अनिकेतकडून उगीचच वाजवीपेक्षा जास्त अपेक्षा करतेय. असेलही कदाचित तसं. पण त्यावेळी माझा नाइलाज होतो. माझं त्याला एकच सांगणं असतं- तू स्वतःच्या पायावर नीट उभा राहा. तो आता सातवीत आहे. त्याचं आताच अभ्यासातलं लक्ष उडालं तर कसं चालेल? हल्लीची स्पर्धा बघितली की अंगावर अक्षरशः काटा येतो. तुम्ही अनिकेतच्या प्रश्नावर काहीतरी तोडगा सुचवा- प्लीज.”

‘मला आधी अनिकेतशी बोलू द्या. तुम्ही जरा थांबता बाहेर? बरं. अनिकेत, तुला आईने कशासाठी आणलंय?’

“माहीत नाही.”

‘तू विचारलं नाहीस?’

“विचारलं, पण आईने नीट नाही सांगितलं. तुम्ही इंजेक्शन देणार?”

‘छे, छे. माझ्याकडे इंजेक्शन नसतंच.’

“मग शॉक देणार?”

‘हे सगळं तुला कुणी सांगितलं?’

‘आई म्हणत होती, तुला मनाच्या डॉक्टरांकडे नेतेय. तू जर नीट बोलला नाहीस तर ते डॉक्टर इंजेक्शन देऊन मनातलं काढून घेतील आणि नीट वागला नाहीस तर शॉक देतील.’

‘हे बघ, तसं काही नाही. मी तुझ्याशी फक्त एका मित्रासारखा गप्पा मारणार आहे. आणि तू छान व्यवस्थित बोलतो आहेस तेव्हा न घाबरत बोलायचं. तू आता कितवीत आहेस?’

‘सातवीत.’

‘बरं, तुझं वय किती?’

‘अं... दहा नाही. अं... शहाण्णव मधून त्र्याऐंशी गेले म्हणजे किती?’ अनिकेतानं बोटं भोजायला सुरूवात केली. ‘अं.... बारा... नाही नाही...’

‘ठीक आहे, ठीक आहे. एवढं काही गोंधळायला नको बरं. तुझी आई असं म्हणत होती की तुला अभ्यास यंदा घसरलाय. यासाठी मी तुला मदत करावी म्हणून तुला आईने माझ्याकडे आणलंय. तुला गेल्या वर्षी किती मार्क मिळाले होते?’

‘अं... म्हणजे... सहाशेपैकी नाही... सातशेपैकी पाचशे अडुसष्ट... अं... म्हणजे किती टक्के?... सात एके सात... सात दुणे चौदा...’

‘असू दे. असू दे. मला साधारण अंदाज हवा होता. बरं यंदा?’

‘खूप कमी आहेत.’

‘मला सांगायला हरकत नाही. आपल्या मित्राला एखादी गोष्ट सांगताना लाजायचं किंवा घाबरायचं नसतं. सर्व विषयात पास झाला आहेस का?’

अनिकेतची मान खाली गेली. ‘ठीक आहे, कुठल्या विषयात नापास झालास?’

‘गणित आणि इंग्लिश.’

‘हे बघ, अनेक मुलांना अशाप्रकारच्या अडचणी येऊ शकतात. त्याची कारणं वेगवेगळी असतात. तुझ्या बाबतीतलं नेमकं कारण शोधून काढण्याचा आपण प्रयत्न करणार आहोत; मला एक सांग, तुला अभ्यास करावासा वाटतो का? की कंटाळा येतो?’

“करावासा वाटतो. पण लक्षातच राहात नाही. सकाळी वाचलेलं संध्याकाळी विसरायला होतं. संध्याकाळी आई ऑफिसमधून आली की माझा अभ्यास घेते. मी खरोखरच सगळं केलेलं असतं. पण त्यावेळी मला काही आठवतच नाही.”

‘तू अभ्यास कसा करतोस? म्हणजे तुझी अभ्यासाची पद्धत कशी आहे?’

“रोज धडे वाचतो.” ‘बरं, गृहपाठ असतो का?’ ‘हो ना. मी रोजच्या रोज करतो.’ ‘पुस्तकात बघून लिहितोस की वाचून उत्तरं तयार करून?’..... ‘अं... बघून.’

‘कदाचित तुझ्या या अभ्यासाच्या पद्धतीत आपल्याला काही बदल करावा लागेल. जर गरज पडली तर याबाबतीत काही चाचण्याही कराव्या लागतील त्याबद्दल आपण नंतर सविस्तर बोलू. मला आणखी एक सांग. तुझ्या घरी कोणकोण असतं?’ ‘अं... मी, बाबा आणि आई नाही. म्हणजे मी आणि आई म्हणजे बाबा असतात पण ते बंगलोरला असतात. इकडे मी आणि आई दोघेच असतो.’

‘बाबा तिचे नोकरी करतात?’

“अं... नाही. म्हणजे आधी करायचे ती त्यांनी उगीच सोडली. अं... नाही... म्हणजे त्यांनी नोकरी सोडून बिझनेस चालू केला.”

‘मग तू जातोस की नाही बंगलोरला?’ ‘बाबांना तेवढा वेळच नसतो तिकडे, आणि मला पण अभ्यास असतो.’ ‘मग, बाबांशी तू फोनवर बोलतोस?’ ‘अं... नाही. म्हणजे आधी बोलायचो, पण आता आई म्हणते सारखा सारखा फोन करायचा नाही. फोनला खूप पैसे पडतात. म्हणून मी पत्र लिहितो.’

‘बाबा उत्तर पाठवतात की नाही?’ ‘त्यांना वेळ असला की पाठवतात.’ ‘बरं, मला आता असं सांग, तुला काय वाटतं, तुला अभ्यास घसरला- तुला विसरायला होतं- अभ्यासात लक्ष लागतं नाही, हे कशामुळे झालं असावं?’

“मला काय माहीत?”

‘ठीक आहे. पुढचं मी आईशी बोलतो. आईला पाठवतोस आता?’

‘मी अनिकेतशी सविस्तर बोललो. अर्थात, ते अगदी प्राथमिक होतं. पण त्यावरून काही गोष्टी माझ्या लक्षात आल्यायात. एक म्हणजे, तो खूप गोंधळलेला, बावचळलेला वाटतो. कुठल्याशी प्रश्नाचं उत्तर देतांना तो घाबरतो. दुसरं- अभ्यास करताना त्याचं एकाग्रचित्त होत नसावं.’

“होईल असं एकाग्रचित्त? जरा फोन वाजला की फोन घ्यायला हा धावतो. त्याला मी किती वेळा सांगितलंय. तू अभ्यासावरून उठत जाऊ नको. मी फोन घेईल. तुझा असेल तर तुला बोलावीन. बऱ्याचदा

माझ्या आईचा फोन असतो. नाहीतर माझ्या अगदी जवळच्या मैत्रिणीचा असतो. मी जरी बोलत असले तरी ते त्याला ऐकायचं असतं.”

‘अशी त्याला पहिल्यापासून सवय आहे का?’ “नाही हो हल्लीच हे बंगलोरला गेल्यापासून वाढलंय.”

‘बंगलोरला गेल्यापासून की त्यांनी बिझनेस चालू केल्यापासून?’

“बिझनेसचं कुणी सांगितलं तुम्हाला? अनिकेतने?’

‘अर्थातच, त्याशिवाय मला कसं कळेल? तो असंही म्हणाला की त्यांनी उगीच नोकरी सोडली.’

“अय्या ! कमाल झाली. अहो, पण यातलं काही त्याला माहीत नाहीए.”

‘माहीत असल्याशिवाय तो तसं बोलला? मला नक्की असं वाटतं की त्याच्या मनात सध्या जी चलबिचल चालू आहे त्याच्या मुळाशी घरातली काहीतरी समस्या असावी. तीही वडिलांच्या बाबतीत. त्याच्यापासून ती लपवण्याचा जरी तुम्ही प्रयत्न केला असलात तरी त्याला त्याची कल्पना आहे हे तुम्हाला स्वीकारावंच लागणार आहे. सांगा, काय समस्या आहे?’

“दीड वर्षापूर्वी यांची बंगलोरला बदली झाली. तिथे एका मित्राच्या नादाने त्यांनी बिझनेस करायचं डोक्यात घेतलं. साधारणपणे सहा महिने नोकरी केल्यावर त्यांनी तडकाफडकी राजीनामा दिला आणि बिझनेस चालू केला. मी त्यांना सांगत होते- थोडा धीर धरा. आपण यावर नीट विचार करू, पण त्यांचा स्वभाव हेकट आहे. त्यांनी आपलं तेच खरं केलं. तेव्हापासून त्यांना खूप कर्ज झालंय. बिझनेस मुळीच नीट चालत नाहीये. गेल्या वर्षभरात ते इकडे फिरकलेलेही नाहीत. आधी तिथून सारखे फोन यायचे. हल्ली तेही बंद झालंय. मी माझं ऑफिस आणि अनिकेतची शाळा सोडून तिकडे जाऊ शकत नाही. नशिबाने मी मिळवती आहे. निदान अनिकेतला काही कमी पडू द्यायचं नाही एवढं तरी मी ठरवलंय. यांच्यासाठी पैशाची पर्यायी व्यवस्था बघणं सुरू आहे.’

‘या सगळ्याचा तुमच्या दैनंदिन जीवनावर नक्कीच परिणाम होत असला पाहिजे. त्याशिवाय का अनिकेतला त्याची झळ लागली?’

“तुम्ही आता म्हणताय तेव्हा मलाही असंच वाटायला लागलंय. तरीच बाबांचं नाव काढलं की तो हातातलं असेल-नसेल ते काम टाकून ऐकायला येतो.”

‘सुसंवाद दुतर्फी असतो. तुम्ही त्याच्यापासून तुमचं दुःख लपवायचा प्रयत्न केलात, त्याने त्याचं ! हे दोन्ही प्रयत्न फसवे ठरले. तुम्ही निदान कुणाकडे तरी मन मोकळं करू शकता. अनिकेतचं वय तुम्ही लक्षात घ्या. लहान-मोठ्याच्या उंबरठ्यावर तो उभा आहे. त्याला वाटणाऱ्या दुःख, असुरक्षितता, असहायता,

काळजी, निराशा- या भावना त्याला नेमक्या शब्दात सांगता येत नाहीत. घरातल्या सर्वच घडामोडीचं प्रतिबिंब मुलांच्या मनावर उमटत असतं.

‘अनिकेतची अभ्यासातली अधोगती, त्याचं गोंधळलेपण ही लक्षणं त्याच्या मानसिक आंदोलनांमुळे निर्माण झाली आहेत. त्याच्या समस्येचं उत्तर शोधायचं असेल तर तुम्हाला वाटणारी असुरक्षितता त्याच्यापर्यंत प्रांजळपणे पोहोचवायला हवी. तुमच्या दुःखात त्याला सहभागी करून घ्यायला हवं. तुम्ही यातून सावरलात की अनिकेत सावरणं फारसं अवघड नाही.’

महानगर , दि.२२ जानेवारी १९९६
काही बोलायाचे आहे